

*Паметта на потомците
The Memory of The Descendants*

СВЕЩЕНИК ГЕОРГИ МАРИНОВ ПОЛУГАНОВ – ОСНОВАТЕЛЯТ НА УЧИЛИЩЕТО И ПЪРВИЯТ УЧИТЕЛ В ПОЛИКРАЙЩЕ

Георги Георгиев

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Трифонка Попниколова

Основно училище „Св. св. Кирил и Методий“, Поликрайще

Марияна Георгиева–Гроссе

Резюме. Проучена е дейността на свещеник Георги Маринов Полуганов (15 февруари 1808 – 25 октомври 1888 (ст. ст.) – най-видната личност на Поликрайще, Великотърновско, за целия XIX век, чиито резултати слагат своя отпечатък върху съдбата на всеки жител на селото през последните 200 години. Ударението е поставено върху неговия принос в областта на образованието. Показано е, че той стои в основата на най-голямото културно събитие в селото през цялата му история, което е преобърнало из основи живота на населението – свещеник Георги Маринов Полуганов е създателят на училището в Поликрайще през 1847 година и първият учител в него. Подчертано е също, че той е главна фигура и във втората основна културна институция тук – църквата, като неуморно се грижи за православната вяра и е един от двигателите за построяването на новия храм „Св. Марина“ в Поликрайще през 1884 г.

Разкрита е ролята му на талантлив организатор и едно от основните действащи лица в двете най-величави обществено-политически събития в историята на църквата и селото през XIX век, свързани с превратни моменти от живота на България: тържественото посрещане на първия Великотърновски митрополит при учредяването на Българската екзархия Иларион Макариополски през 1872 г. и при второто му посещение през 1873 г., на руските освободителни войски през 1877 г., както и на освещаването през 1885 г. от митрополит Климент (Васил Друмев) на сега съществуващата църква. Особено внимание е отделено и на участието на свещеник Георги Маринов Полуганов в революционните комитети на Вътрешната революционна организация на Васил Левски и на комитетите за подготовка и обявяване на Априлското въстание през 1876 г., когато

е преследван от турците и заплашен с обесване. Описано е и как е спасен от съпругата си Гиргина Полуганова.

Keywords: priest Georgi Marinov Poluganov, founder, school in Polikraishte, first teacher, revolutionary committees, Inner revolutionary organization, Vassil Levski

Свещеник Георги Маринов Полуганов е роден на 15 февруари 1808 г. (ст. ст.) в Поликрайще. Според Летописната книга на църквата „Св. Марина“, водена от свещеник Иван П. Удварев, която се съхранява в Държавния архив във В. Търново, той е вторият свещеник в селото след Иван Пендов, за когото има сигурни данни, и третият след свещеник Недю Николчев, който може да се възприеме като полулегендарна личност и за когото освен името не се знае почти нищо друго. Георги Маринов Полуганов е ръкоположен през 1844 г. от гръцки владика и е служил на Бога 44 години. Възпроизвеждаме буквално: „... Пак по предание се помни, че през 1820 година е ръкоположен родом от селото ни свещеник Иван Кънев Пендов от Гръцкият владика, но не се помни името на този владика. Свещеник Ив. К. Пендов е свещенодействал около 28 Години, понеже стар се ръкоположил и от голямата си старост е допуснал да се ръкоположи вторият свещеник, понеже енорията се поувеличила; вторият свещеник е бил Георги Маринов Полуганов от селото ни, но янорията била пак една, а след две Години стария свещеник Ив. К. Пендов е отстъпил да се ръкоположи син му свещен. Христо п. Иванов, тъй Че янориите станали две, първата енория за свещен. Георги Мар. Полуганов, а втората на свещен. Христо п. Иванов и тия двама последни Свещеници са ръкоположени от гръцки владика, но не се помни името на владиката: свещеник Георги Маринов е ръкоположен през 1844 год., а свещ. Христо поп Иванов е ръкоположен през 1846 г. Свещ. Георги Маринов свещенодействал 44 години и е умрял през 1889 г., а свещеник Христо поп Иван е священно действувал 45 години и е умрял през 1891 година. След Смъртта на свещ. Георги Маринов подир една година на 10 октомврий 1889 год. ст.ст. е ръкоположен свещеник Иван П. Удварев родом от селото ни Полекрайще на местото на покойния свещ. Георги Маринов, а след Смъртта на свещеник Христо п. Иванов подир една Година е ръкоположен свещ. Никола п. Георгиев на 18 януари 1893 година. Същия

е син на стария свещ. Георги Маринов. Последните двама свещеници са ръкоположени от блаженопочившия Търновският Митрополит Г-н Г-н Климент, които свещеници: свещ. Ив. П. Удварев и Никола поп Георгиев и сега свещенодействуват....^{“1),2)}

През 1847 г. свещеник Георги Маринов Полуганов създава килийно училище към църквата „Св. Марина“ и освен да се грижи за православната вяра на съселяните си, започва да обучава и децата на селото на четмо и писмо. В подкрепа на написаното са думите на Атанас Караилиев – учител и директор на училището в селото през учебната 1958–1959 година, казани на пионерски сбор на тема „Историята на просветното дело в с. Поликрайще“. Проведен е през 1960 г. пред класа с класен ръководител учителката по български език и литература Трифонка Попниколова. Цитираме думите му: „Първият учител в килийното училище в с. Поликрайще е свещеникът Георги Маринов Полуганов. То (Училището) се е намирало в двора на църквата. Било е много ниска постройка, така че учениците с ръка от земята спокойно стигали покрива му. Нерядко са намирали птичи гнезда с яйца или малки птиченца“ (ТРП-ЛА). Същото това твърдят и наследниците му: правнукът му Никола Георгиев Попниколов – най-дългогодишният директор на споменатото училище, който го ръководи от 1959 до 1987 година, и праправнукът му Георги Николов Георгиев – професор по математическо моделиране и приложение в математиката във Факултета по математика и информатика на Велико-търновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Георги Д. Иринков – автор на брошурата „90 години училище „Св. св. Кирил и Методий“ в с. Поликрайще“, пише: „...Наченките на образователното дело се крият в далечното минало – обвито в мъглата на неизвестността и забравата. Знае се, че за пръв път е разкрито килийно училище към църквата „Св. Марина“ през 1847 година. Слабият пламък на знанието в селото е запален преди 155 години. Първият учител е свещеникът **Георги Маринов Полуганов**, който се е наел с тази трудна задача заедно с верското обслужване на съселяните си.

За будността на българите от Поликрайще и техния стремеж да вървят в крак със събитията в страната говори фактът, че те откриват своето първо училище, макар и килийно, само 12 години след откриването от В. Априлов в Габрово на първото светско училище (1835 год.)....^{“3)} (Иринков, 2002: 1).

Този факт е записан и в книгата „Огнище на просвещение в село Поликрайще“, посветена на 155-годишнината на образователното дело в с. Поликрайще, 125-годишнината на светското образование и 90-годишнината от построяването на сградата на Основно училище „Св. св. Кирил и Методий“. В раздела „Поглед в миналото“ се посочва: „Епохата на Българското възраждане е време на духовно пробуждане и народни бунтове за свобода. Дори и в най-трудните и тежки изпитания стремежът към знания не угасва. Пътят на просвещението започва в малкото и схлупено помещение в църквата. Времето почти е заличило спомена за онези времена, в

които свещеникът на селото е бил и проповедник, и съветник, и даскал. В малката църква, градена според изискванията на османската власт, е поставено и началото на просветното дело в с. Поликрайще. През 1844 година за втори свещеник в селото е ръкоположен Георги Маринов Полуганов. Наследниците му Никола Г. Попниколов и Георги Н. Попниколов знаят, че наскоро след като е ръкоположен за свещеник, той става и учител на децата в селото в годината 1847“ (Николакева, 2002: 5). По нататък в частта „Училището в дати“ Ж. Николакева пише: „1844 г. Селото се разраства и има нужда от двама свещеници: Георги Маринов Полуганов, ръкоположен през 1844 г., и Христо поп Иванов Пендов – през 1846 г. Свещеник Георги Маринов Полуганов е свещенодействал 44 години. Негови потомци знаят, че наскоро след като е ръкоположен за свещеник, той е и учител (1847 г.). В църквата е отделена малка стаичка, в която децата се обучават на четмо и писмо“ (Николакева, 2002: 24). В раздела „Имената на учителите – да се знаят и помнят“ е отбелязано: „Първите, които са запалили искрата на просвещението в килийното училище, са малко известни. Помнят се имената на:

Терзи Ангел Николов

Свещ. Георги Маринов Полуганов

Илия Нейков – Даскала“ (Николакева, 2002: 33).

Проф. Павел Кушев в изследването си „Родова памет. Фамилия Кушеви“, отбелязва: „...Първият свещеник учител бил Георги Маринов Полуганов, който открил и първото килийно училище към църквата „Св. Марина“. Четиридесет години по-късно, през 1887 г., било открито и светско училище с четири класа. Училището било построено в двора на църквата“ (Кушев, 2007: 14).

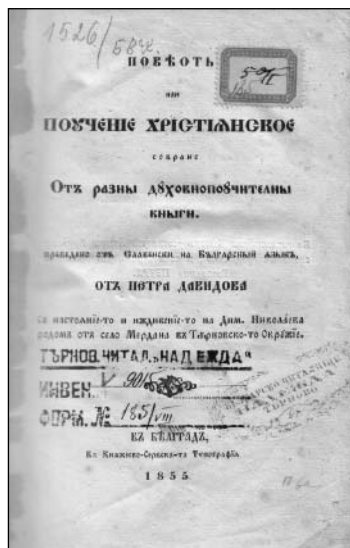
Проф. д.в.н. Манол Млеченков в своята родова хроника „История на родовете Горидкови и Млеченкови от с. Поликрайще, област Велико Търново“ пише: „...В средата на XIX в. се поставя началото и на началното образование в селото. Първото килийно училище е разкрито в църквата през 1847 г. от свещеника Димитър Маринов Полуганов, а 30 години по-късно, през 1877 г. в църковния двор е открито светско училище, което е на пълна издръжка на населението“. (Очевидно става дума за грешка в името („Димитър“ вместо „Георги“) и написаното се отнася до свещеник Георги Маринов Полуганов) (Млеченков, 2008: 8).

Свещеник Георги Полуганов е водил обучението по същата програма както навсякъде в страната по това време. Сведения за това намираме в биографиите на Х. Трифон Тодоранов и на Къню х.Петков. На 17 ноември 1918 г. първият е подарил 10 000 австрийски крони за постройка на чешма в първоначалното училище, а на 13 февруари 1921 г. вторият е дал 10 000 лева на основното училище в селото за създаване на фонд за подпомагане на крайно бедни ученици от основното училище и прогимназията.⁴⁾

Къню х.Петков е роден на 6 август 1859 година в с. Поликрайще. „...Основното си образование Къню х.Петков получил в родното си село. Това образование състояло в изучаване светчето, псалтирят и наустницата. Към 14 си годишна възраст Къню се установява на работа при баща си, като се занимавал с бакалия и кръчмарство в селото...“ (Пашев, 1923: 413–415). За Х. Трифон Тодоранов четем: „Той е роден през 1846 г. в Поликрайще. Родителите му били много бедни. Още 7-годишен той останал сираче, понеже баща му се поминал. Можал да ходи в училище само една година, като изучил „Рибния буквар“. Понеже нямал никакви средства за живеене, за да изкара прехраната си, Трифон бил принуден да се пазари чирак, първен в Поликрайще, а после в Сергювец, дето една година служил само за хляб и една антерия, а подир това – за 100 гроша годишно“ (Пашев, 1923: 444–446). Оттук следва, че около 1853 година училището в Поликрайще вече е обхващало всички деца, включително и най-бедните, които, макар за кратко, все пак са го посещавали. Освен това тогава тук се е преподавало по най-последните за онова време учебници – „Рибния буквар“.

Свещеник Георги Маринов Полуганов е спомоществател на възрожденската книжнина, издавана в средата на XIX век. През 1855 година той подпомага с парични средства издаването на книгата „Повест или поучение християнское собрано от разни духовнопоучителни книги“, преведена от Славенски на български език от Петра Давидова и отпечатано в Бялград в княжеската сръбска типография. Той е посочен в книгата в списъка на Любородните спомоществатели от Хотница „поп Георгий от Поликрайще“ (Давидов, 1855). Един от четиримата поликрайщани е заедно с поп Иван (Пендов), поп Христо (поп Иванов Пендов) и Атанас Димитров (учител в с. Гостилица, Дряновско, въвел там новобългарското образование), които са включени в Енциклопедията „Българска възрожденска интелигенция. Учители, свещеници, монаси, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...“. В нея е посочено: „Георги (неизв.) Свещеник в Поликрайще, Търновско. Спомоществател от Хотница, Търновско, за „Повест или поучение християнское“, превел П. Давидов (1855)“ (Генчев & Даскалова, 1988: 141).

Това показва интерес към църковна, педагогическа и друга литература. Освен това не само познаващ публикуваната тогава литература на български език, но и с широка осведоменост, тъй като книгите се печатат по това време в чужбина. Фактът, че е спомоществател от Хотница говори за широки познанства в образованите среди от околността и връзки с църковната и учителската интелигенция. Освен свещеник Георги Маринов Полуганов, единственият друг спомоществател на възрожденска литература от Поликрайще през XIX век е свещеник Иван Пендов. За него в споменатата Енциклопедия е записано „Иван (неизв.) Свещеник в Поликрайще, Търновско. Спомоществател от Търново за „Православ-

ное учение ... Платона“, превел Ил. Стоянов (1844)“ (Генчев & Даскалова, 1988: 261).

Свещеник Георги Маринов Полуганов, заедно със свещеник Христо поп Иванов Пендов и кмета на селото е един от главните организатори на тържественото посрещане в Поликрайще на Иларион Макариополски, избран за Великотърновски митрополит при учредяването на Българската екзархия. Това изключително събитие става на 14 септември 1872 г. Празнично облечени, с ушити нарочно за тази цел дрехи, с хоругви, с цветя цялото население на селото, а също хора и от околните села, и от Горна Оряховица очакват владиката. Къщите са празнично украсени. Начело на множеството са свещениците.

В книгата си „Иларион Макариополски“ Станьо Сираков разказва: „...Един безимен летописец е записал това посрещане, за да се знае: „Дядо Иларион пристигна в града (Велико Търново) по шосето Бяла–Русе навръх Кръстовден – 14 септември 1872 година. ...Той пътуваше с файтон, пред който се движеше цял взвод конни заптиета. След него следваха множество файтони и каруци, краят на които не можеше да се види. ...Вън от града бяха излезли да го посрещнат пашата (мюдесаритина) и съветниците му, всички в парадна униформа: духовенството с хоругви, начело с дяда архимандрита Теодосий, протомотарий Димитрий Драганов и много още свещеници, учители, ученици и ученичките, облечени в бели рокли, шити нарочно за посрещането, с цветя и венци в ръцете; градските първенци... и други. При пристигането войниците отдадоха чест с вдигане на пушките, пашата и всички първенци

го посрещнаха с теманета, поемани от земята до главите и често повтаряните думи от турците: „Юч тоолу карабаш!“ – три пъти по-голям от пашата, началник на духовенството. Тук учителят от Лясковец Недю Жеков държи реч и докато говори, владиката и много хора плакаха, а турците слушаха с почуда и удивление.

Началото на триумфалното народно посрещане започва във Варна. На пристанището чака хиляден народ. Тук Иларион има важна мисия – да убеди варненските жители, които според фермана трябва да си кажат думата за присъединяване към екзархията. И това става. Среща се с първенците, с английския и австрийския консул. Отпраща се към Русе. Из всички селища, през които минава, народът го среща и изпраща с уважение и почит. Израз на тия чувства и народна радост дава учителят Сава Сирманов, който говори в Поликрайще, където го чакат селяни и много горнооряховчани: „С неизказана радост, владико светий, се обляха сърцата ни, като се известихме за окончателното ви решение да дойдете, да пребивавате в предопределената вам епархия... За честити се считаме, дето providението ни проводи за пастир тогова от нашите народни дейци, който първи повдигна препоръца за освобождението ни от несносното гръцко иго и твърдо постиянство до окончателното ни освобождение от него“ (Сираков, 1973: 172–173). (Сава Сирманов (1840–1903), роден в с. Сирманите, дн. към Габрово, учил в Одеската семинария и Московската духовна академия, учител в Габрово, Русе, Видин и Г. Оряховица (Генчев & Даскалова, 1988: 594–595). Описаното по-горе за В. Търново, Варна и Русе пресъздава атмосферата на този знаменателен ден и в Поликрайще.

Проф. Манол Млеченков също спира вниманието си върху това величаво за селото събитие в споменатата по-горе своята книга. Той посочва: „... Показателен пример за уважение на религиозните ценности от жителите на селото (Поликрайще) и признание за извоюваната черковна свобода е посрещането на Търновския митрополит Иларион Макариополски, който се завръща от заточение в Света гора. „Високопреосвещеният Търновски митрополит Иларион на 8 септември 1872 г. тръгнал от Цариград за новото си седалище Велико Търново при народа, за който толкова много страдал, за да му посвети в служение последните дни от живота си.

На следния ден варненци се събрали на пристанището да посрещнат „великия българин“...

...На 10 септември при много изпращачи и официални лица – английския и австрийския консул, отпътувал за Русе, където бил посрещнат официално от гражданската власт и видни българи и турци.

На 12 септември в гр. Бяла, където бил посрещнат тържествено, една делегация от търновци го чакала да влезне в пределите на Търновската епархия и да го съпроводи до старопрестолния град. На следния ден в с. Поликрайще, недалеч от Търново, бил посрещнат от много народ, свещеници и учители, надошли от

околните села. Дошли и от Горна Оряховица на коне, файтони и пеша. От името на насъбралите се учители Сава Сирманов приветствал владиката...”

От Поликрайще към Самоводене народът се придвижвал с песни, ликувания и възклицания „Да живее Иларион Търновски!“, където го очаквали множество народ от околността, представители на военната и гражданската власт от Търново. Читалищната управа разпратила нарочни покани до видни граждани. Чаршията била затворена. Българи и турци задръстили пътя към Самоводене. След речите и приветствията в Самоводене владиката тръгнал към Търново. Камбаните на Преображенския манастир и на отсрещния през р. Янтра – „Света Троица“, ехтели и заглушавали възклицанията на ликуващия по пътя народ. Така този народен непобедим „храборник“ влиза във Велико Търново и „възлезе върху отдавна осиротелия престол на старите български патриарси....“

„Описанието на Милан Радивоев за посрещането на Иларион Макариополски като Търновски митрополит, от една страна, идва да ни покаже с каква любов народът се е вживял в борбата за църковна независимост. То ни сочи също колко високо той е ценял положените усилия и постигнатия успех, че може на роден български език да слуша евангелското слово, проповед и богослужение и с надежда и за политическа свобода. От друга страна, показва, че през 1872 г. Поликрайще не е било малко населено място по пътя от Русе до Търново и че неговите жители се ползват със заслужен авторитет в движението за независима българска православна църква.“ (Млеченков, 2008: 8–10). (Според проф. Млеченков, който се позовава на Радивоев, посрещането е станало на 13, а не на 14 септември 1872 г.).

Казаното от проф. Млеченков в пълна мяра се отнася и за двамата свещеници Георги Маринов Полуганов и Христо поп Иванов Пендов от Поликрайще. Явно е, че организирането на такова събитие тук е и признание за усилията им за привличане на народа към каузата за българска църква и за личния им принос за увенчаване на борбата за нейното признаване с успех.

Освен свещеник, основател на училището, пръв учител, просветен деец и деец на движението за църковните борби, спомоществовател на възрожденска литература, Георги Маринов Полуганов е бил и участник в националноосвободителните борби на България. Той е съратник, сподвижник и близък приятел на Отец Матей Преображенски – Миткалото, и член на революционния комитет на Вътрешната революционна организация, създадена от В. Левски в Поликрайще и член на революционния комитет за обявяване на Априлското въстание. Отец Матей Миткалото многократно му е гостувал и е намирал подслон в дома му. Свещеник Георги Полуганов не се е поколебал да заложи състоянието си и да изложи на риск семейството си за Освобождението на България. Освен морално той е подпомагал и с парични средства революционната организация.

В протокол на църквата, воден от свещеник Иван П. Удварев, на който е направен препис от председателя на църковното настоятелство иконом Елисей Илиев Колев на 3 август 1980 г., е записано: „...Свещениците: Георги Маринов Полуганов и Христо поп Иванов през времето на национално-освободителната борба, са вземали най-дейно участие с подпомагане морално и материално борбата и са участвали най-дейно в революционните комитети. Те също са помагали за най-бързото и успешно построяване на сегашната църква“ (Удварев & Колев, 1980: 2). Същият се съхранява в библиотеката на читалище „Развитие – 1884“, с. Поликрайще.

В капиталния труд „История на В. Търновската Епархия“⁵⁾, на иконом Асен Петков са дадени сведения за историята на храма „Св. Марина“ в с. Поликрайще. В раздела, посветен на нея, е записано: „... ДЯКОНА ЛЕВСКИ е посещавал селото с отец Матей Преображенски, когато се е връщал от Влашко. Имало е основан революционен комитет, в който са влизали старите свещеници поп Георги Маринов и свещ. Христо Попиванов...“ (Петков, 1980-1981: 61–207). По-нататък авторът продължава: „...Старите свещеници Георги Маринов Полуганов и свещ. Христо Попиванов са взели живо участие в националната революционна борба. По време на служенето на двамата е била построена сегашната църква, за което те имат голяма заслуга“ (Петков, 1980-1981: 62–208).

Георги Иринков в своята книга „Църквата Св. Марина“ в с. Поликрайще“ пише: „Свещеник *Георги Маринов Полуганов служи 44 години* и умира през 1888 година. Свещеник *Христо поп Иванов служи 45 години* и умира през 1891 година. Горепосочените свещеници са активни участници в просветното и революционното-националното освободително дело в село Поликрайще, като са вземали дейно участие в революционните комитети“ (Иринков, 2005: 4).

Това е отразено и в статията, „Знаем ли историята си? ЦЪРКВАТА „СВ. МАРИНА“ в село ПОЛИКРАЙЩЕ“, поместена на електронната страница на читалище „Развитие – 1884“, с. Поликрайще, посветена на нейната история, където се чете: „...Свещениците Георги Маринов Полуганов и Христо Поп Иванов вземат най-дейно участие по време на националноосвободителните борби, като оказват морална и материална подкрепа и участват в революционните комитети. Помагат също за бързото и успешно построяване на сегашната църква...“⁶⁾

Тази дейност на Георги Полуганов не е останала тайна за турските власти и заради нея той е бил преследван от тях. Особено страшно станало положението при разгрома на Априлското въстание през 1876 г. Мълвата, че свещеник Георги Полуганов е комитаджия, стигнала до ушите на турците и те дошли в къщата му. Тя се е намирала в източната страна на селото, на хълма, където днес са много от домовете на неговите потомци. Турците искали първо да го бръснат, а после да го бесят. Брадата била символ, че е духовник. За тях бръсненето е било най-голямото унижение за един свещеник. След това той вече можело да бъде обесен като комита. Преди идването им обаче семейството му било научило за техните заплахи. За да го спасят, съпругата му Гиргина Полуганова и синовете му го зазидали в комина

на къщата. У дома им останала само жена му, а всички други се скрили при роднини. Когато представителите на властта пристигнали, те не го намерили. Попитали попадията, която владеела турски език, къде е папазът. Тя им отговорила, че е заминал по мъжки работи, не знае къде е и че той не ѝ казвал къде ходи. Турците повярвали, защото мъжът тогава не разправял на жена си какви са работите му. Настанили се и зачакали идването на папаза, за да изпълнят закана си. Гиргина Полуганова била принудена да ги храни и да им прави кафета. Тя била много храбра и се справила с тях. През това време свещеникът стоял зазидан в комина. След две седмици чакане, турците най-после си заминали, тъй като по път не се завърнал. Така той бил спасен.

Свещениците Георги Маринов Полуганов и Христо поп Иванов начело на цялото население на селото с хоругви, в празнично облекло, с цветя и погачи с хляб и сол посрещнали руските освободители при река Росица, която тече на няколко километра на север от селото. Там те отслужили тържествен благодарствен молебен за Освобождението на Поликрайще и на България. Свещеник Георги Полуганов получил поднос от тях като подарък.

Сведения за тези исторически дни са дадени в сборника „Освобождението 1878. Спомени“. Отношение към освобождението на Поликрайще имат спомени-те на Манол Георгиев (1855 или 1857–1912), участник в Руско-турската война в IV дружина на Българското опълчение. Описаното дава представа за настроението и атмосферата на посрещането на освободителите и ролята на свещениците в него: „...От свищовските лозя дружините (българските опълченци) се отправиха заедно с отряда на генерал Гурко за Велико Търново. По пътя, до село Батак, башибозуците турци се опитаха да препятствуват на опълченците, но бидоха разбити, а техните главатари хванати и осъдени от военния полевой съд на смърт, чрез застрелване... На утринта, 24 юний, отрядът се отправи по разни посоки към града Велико Търново, а опълченските дружини по шосето през селото Поликрайще, за същия град. По пътя, откъдето минаваха опълченците и руските войници, българският народ ги посрещна с неизказан ентузиазъм и радостта народна бе неопишуема. На 25 юний вечерта дружините пристигнаха в селото Самоводени, а на утринта 26 същи влязоха тържествено в старата българска столица, в която са обитавали някога славните български царе: Симеон, Асен, Шишман и др.,

откъдето са диктували на целия Балкански полуостров...

Генерал Гурко начело на отряда си, а генерал Столетов начело на опълченците бидоха посрещнати на края на града Търново от народа с духовенството. След като се поднесе на генерал Гурка на тепсия хляб и сол, отслужи се молебен и се подари на IV дружина знамето, което търновци били приготвили за въстанието... Тук се държаха от учители и първенци на старата столица пламенни речи, в които се описваше славното минало на българското царство и ужасните теглила на българина след поробването му от азиатския сатрапин-мохамеданец...“ (Миладинова, Павлова, Тихов, 1978: 187).

След Освобождението свещеник Георги Маринов Полуганов е русофил. Той е родоначалник на рода Попгеоргиеви, които са клон от рода Полуганови. Заедно със съпругата си Гиргина имат петима синове: Димитър, Христо, Цвятко, Марин, Никола и една дъщеря Мария.

Благодарности

Изказваме благодарност на гл. ас. Стоян Долапчиев от катедра „Педагогика“ на Педагогическия факултет при ВТУ и на г-жа Бисера Дживодерова – библиотекарка в библиотеката при читалище „Надежда – 1869“, Велико Търново, за помощта им при издирването на книгата „Повест или поучение християнское собрано от разни духовнопоучителни книги“; на г-жа Даниела Върбанова от Справочно-библиографския отдел на Университетската библиотека при ВТУ и на г-жа Ташка Аргатска – библиотекарка към Факултетската библиотека на Факултета по математика и информатика при ВТУ за намирането на енциклопедията „Българска възрожденска интелигенция. Учители, свещеници, монаси, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...“, на г-н Тихомир Тонков – старши експерт, и г-жа Иванка Вълева – младши експерт в отдел „Държавен архив“, Велико Търново, към дирекция „Регионален държавен архив“, Велико Търново, за предоставянето на Летописната книга на църквата „Св. Марина“, с. Поликрайще, окръг В. Търновски; на гл. ас. Паскал Пиперков от катедра „Математически анализ и приложения“ на Факултета по математика и информатика при ВТУ и на г-жа Лиляна Стойкова – библиотекарка в библиотеката на Св. Великотърновска Митрополия за дадената възможност да се запознаем с „История на В. Търновската Епархия“, и на г-жа Татяна Кушева – библиотекарка в библиотеката на читалище „Развитие – 1884“, с. Поликрайще, за обръщане на вниманието ни към Протокол на църквата „Св. Марина“, с. Поликрайще.

БЕЛЕЖКИ

1. Летописна книга на църквата „Св. Марина“, с. Поликрайще, окръг В. Търновски, Държавен архив Велико Търново, Фонд 625К, опис 1, архивна единица 48, Лист 2,3.

2. Йордан Кушев, раздел „Историческа справка за църквата „Св. Марина“ в с. Поликрайще“, стр. 515–516, сборник „Село Поликрайще – пътища на духа“, Издателство ПИК, Велико Търново, 2011 г.
3. Георги Д. Иринков, брошура „90 години училище „Св. св. Кирил и Методий“ в с. Поликрайще“, отпечатана в Будапеща през 2002 г. като подарък на училище „Св. св. Кирил и Методий“ в с. Поликрайще от Дружеството на българите в Унгария с председател Димитър Танев в чест на годишнината от построяването на сега съществуващата сграда на прогимназията, още в началото съобщава за това.
4. Сведения са публикувани в „Златна книга на дарителите за народна просвета“, книга II, София 1923, отпечатана като Приложение към XXII год. на списание „Училищен преглед“, No. 2 от Г. Ст. Пашев в статите за тях съответно на стр. 444–446 и стр. 413–415.
5. „История на В. Търновската Епархия“, том II, Част I, „В. Търновска духовна околия, Гор. Оряховска духовна околия, Павликенска духовна околия“ от иконом Асен Петков.
6. Читалище „Развитие – 1884“, с. Поликрайще, http://nchrazvitept1884.blogspot.com/2011/05/blog-post_11.html.)
7. Летописна книга на църквата „Св. Марина“, с. Поликрайще, окръг В. Търновски, Държавен архив Велико Търново, Фонд 625К, опис 1, архивна единица 48.

ЛИТЕРАТУРА

- Генчев, Н., Даскалова, Кр. (Съст.). (1988). *Енциклопедия Българската възрожденска интелигенция. Учители, свещеници, монаси, висши доховници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни....* София: Държавно издателство „Д-р Петър Берон“ (сс. 141, 261, 594–595).
- Давидов, К. (1855). Повест или поучение християнское, собрано от разни духовнопоучителни книги, преведено от Славенски на българский язык от Петра Давидова и отпечатано в Бялград в княжеската сръбска типография. Бялград, Сърбия: Княжеско-сербска типография. (инв. № 9015; 10232 – БВК 1526, Списък на ръкописи, старопечатни книги, вестници и списания до 1878 г. намиращи се в библиотеката на читалище „Надежда – 1884“, Велико Търново, проверени септември 2008 г., 160 с.)
- Иринков, Д. (2002). *90 години училище „Св. св. Кирил и Методий“ в с. Поликрайще*. Будапеща: Szerző: Irinkov Georgi, Kiadta a Magyarországi Bolgárok Egyesülete, Budapest, Magyarország, 2002 (с. 1).
- Иринков, Г. Д. (2005). *Църквата „Св. Марина“ в с. Поликрайще*. Nyomtatás: GlobePrint, Tervezés, nyomdai előkészítés: MS Mester

- Stúdió, Budapest, Magyarország, (с. 4).
- Кушев, Й. (2011). Историческа справка за църквата „Св. Марина“ в с. Поликрайще. В: *Село Поликрайще – пътища на духа*. В. Търново: Издателство ПИК (с. 515–516).
- Кушев, П. Д. (2007). *Родова памет. Фамилия Кушеви*. София (с. 14).
- Миладинова Е., Павлова Е. & Тихов Т. (Ред.). *Освобождението 1878. (1978) Спомени*, София: Издателство „Български писател“. Спомени на Манол Георгиев (с. 187).
- Млеченков, М. (2008). *История на родовете Горидкови и Млеченкови от с. Поликрайще, област Велико Търново*. София (с. 8–10).
- Николаева, Ж. (2002). *Огнище на просвещение в село Поликрайще*. Велико Търново: Издателство ПИК. (с. 5, 24, 33).
- Пашев, Г. Ст. (1923). *Златна книга на дарителите за народна просвета*. Т. 2. София. (Къню Х. Петков, сс. 413–415, Х. Трифон Тодоров, сс. 444–446).
- Петков, А. (1980–1981). *История на В. Търновската Епархия*, том II, Част I В. Търновска духовна околия, Гор. Оряховска духовна околия, Павлиненска духовна околия, В. Търново: съхранявана в библиотеката на Св. В. Търновска Митрополия. (с. 59–205 – 62–208).
- Попниколова, Тр. Р. Личен архив.
- Удварев, И., Колев, Е. (1980). Протокол на църквата „Св. Марина“, с. Поликрайще, воден от свещеник Иван П. Удварев, на който е направен препис от председателя на църковното настоятелство иконом Елисей Илиев Колев на 3 август 1980 г, съхраняван в библиотеката на читалище „Развитие“, с. Поликрайще. (с. 2).
- Сираков С. (1973). *Иларион Макариополски, Библиотека Бележити българи*. София: Издателство на Отечествения фронт (с. 172–173).

PRIEST GEORGI MARINOV POLUGANOV – THE FOUNDER OF THE SCHOOL AND THE FIRST TEACHER IN POLIKRAIShte

Abstract. The work of the priest Georgi Marinov Poluganov (February 15, 1808 – October 25, 1888 (old style)) – the most eminent person of Polikraishte, Veliko Tarnovo region, Bulgaria for the entire XIX century is investigated. The results of his work left their mark on the destiny of each and every person of the village in the last 200 years. The emphasis is placed on his contribution to the field of education. He was at the root of the greatest cultural event of the century-long history of the village which overturned thoroughly the life of population – priest Georgi Marinov Poluganov is the founder of the school in Polikraishte in 1847

and the first teacher in it. It is underlined that he was a main figure in the second main cultural institution here too – the church and tirelessly cared for the Orthodox Christian faith and that he was the master mind in the building of the new temple „St. Marina” in Polikraishte in 1884.

His role of a talented organizer and one of the basic personage in the two great social-political events in the history of church and village in the XIX century is revealed: the solemn welcome of the first Tirnovo bishop in the establishment of the Bulgarian exarchate Ilarion Makariopolski in 1872 and during his second visit in 1873, and of the Russian liberating forces in 1877, as well as of the inauguration in 1885 by metropolitan (bishop) Clement (Vassil Drumev) of the nowadays existing church. Special attention is paid on the participation of priest Georgi Marinov Poluganov in the revolutionary committees of the Inner revolutionary organization of Vassil Levski and of the committees for the preparation and declaration of the April uprising in 1876, when he was persecuted by the Turks and was threatened with hanging. It is described, how he was saved by his wife Girgina Poluganova as well.

Georgi Georgiev is a professor in the University of Veliko Tirnovo „St. St. Cyril and Methodius“ – Veliko Tarnovo, Faculty of Mathematics and Informatics; Professor of Mathematical Modeling and Application in Mathematics; Doctor of physic.

Prof. Georgi Georgiev, PhD

✉ University of Veliko Tirnovo „St. St. Cyril and Methodius“
Faculty of Mathematics and Informatics
2, Theodosiy Tirnovski Str.
5003 Veliko Tirnovo, Bulgaria
E-mail: gngeorgiev@yahoo.com

Trifonka Popnikolova was a teacher in Bulgarian language and literature in the Primary school „St. St. Cyril and Methodius“, Polikraishte (retired).

Trifonka Popnikolova

2, Tcherny vrikh Str.
Polikraishte, district Veliko Tirnovo, Bulgaria

Mariana Georgieva-Grosse, Consulting in Physics and Computer Sciences. Doctor of physics

Mariana Georgieva-Grosse

Consulting in Physics and Computer Sciences. Doctor of physics
Meterstrasse 4
D–70839 Gerlingen, Germany
2, Tcherny vrikh Str.
Polikraishte, district Veliko Tirnovo, Bulgaria